

товару та відповідне його оформлення – повинні стати основними умовами завоювання ринку збуту і забезпечення конкурентоспроможності підприємств.

Для розвитку кооперації в Україні необхідно вдосконалити, насамперед, законодавство, державна допомога повинна проявлятися шляхом створення сприятливих умов для зваженого, добровільного вибору кожним власником тієї чи іншої сфери та форми господарювання.

Неля Чорна

к.е.н., доцент,

Тернопільський національний економічний університет,
м. Тернопіль

КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Специфічною особливістю сільського господарства є існування взаємозалежності і взаємодоповнюваності окремих галузей, що вимагає всебічного обґрунтування галузевої структури підприємства. Виявом цієї особливості є, зокрема, та обставина, що значна частка продукції даної галузі не набуває товарної форми, а використовується в наступних циклах відтворення.

Концентрація сільськогосподарського виробництва – це зосередження землі, засобів виробництва, робочої сили й обсягу виробництва продукції на одних і тих же підприємствах, що зумовлює збільшення їх розмірів. Отже, показники розміру аграрних підприємств водночас розглядаються як показники концентрації сільськогосподарського виробництва. Такими основними показниками є:

- площа сільськогосподарських угідь підприємства, включаючи й орендовану землю;
- авансований капітал підприємства, взятий разом з орендованим майном;
- середньооблікова чисельність працівників в еквіваленті повної зайнятості;
- обсяг виробництва і продажу сільськогосподарської продукції.

Для поглибленого аналізу рівня концентрації можна залучати показники вартості основного й оборотного капіталу підприємства. За умови відображення в активах підприємств вартості землі основними показниками концентрації виробництва можна вважати розмір авансованого капіталу та обсяг виробництва продукції.

Поняття концентрації виробництва має окремі спільні риси з поняттям інтенсивності, але не є тотожним з ним. Спільним є те, що в обох визначеннях

йдеться про зосередження (концентрацію) авансованого капіталу на підприємствах і про виробництво ними сільськогосподарської продукції. Відмінність проявляється в тому, що концентрація виробництва вимірюється загальним розміром авансованого капіталу та обсягом виробництва продукції, а суть інтенсивності зводиться до зосередження авансованого капіталу на одиницю земельної площі. Отже, ці два поняття взаємодоповнюють одне одного і разом дають змогу більш глибоко аналізувати чинники формування ефективності сільськогосподарського виробництва.

Слід розрізнити абсолютний і відносний рівні концентрації виробництва. Абсолютний рівень концентрації характеризується середнім розміром аграрних підприємств за певним показником і його доцільно визначати в розрізі окремих типів таких підприємств: фермерських господарств, сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю та інших видів товариств, приватних аграрних підприємств, виробничих сільськогосподарських кооперативів як у цілому по країні, так і по окремих адміністративних регіонах. Відносний рівень концентрації виробництва визначається часткою великих підприємств за відповідним показником розміру в загальній кількості аграрних підприємств певного юридично-правового статусу.

Концентрація виробництва справляє істотний вплив на його ефективність. З її підвищенням зростають важливі економічні показники господарської діяльності підприємств за рахунок позитивної дії фактора масштабів виробництва. Досягається, зокрема, економія на постійних витратах, вища маневреність матеріальних ресурсів і завдяки цьому зростає ефективність їх використання, зменшуються питомі капіталовкладення, підвищується продуктивність праці і прибутковість виробництва.

Проте підвищення рівня концентрації виробництва справляє позитивний вплив на економіку лише до певної межі, перехід за яку призводить до зниження ефективності. В надмірно великих підприємствах ускладнюється процес управління виробництвом, зростають транспортні витрати, погіршується контроль за якістю виконання робіт і дотриманням технології. Протидіючим фактором надмірної концентрації є і екологічні вимоги. Особливо це стосується агрохолдингових компаній, які справляють негативний вплив на довкілля. Тому важливою є проблема досягнення оптимального рівня концентрації виробництва, розв'язання якої в кінцевому рахунку зводиться до визначення раціональних розмірів аграрних підприємств різної спеціалізації з урахуванням їх юридичного статусу і вітчизняних зональних особливостей.

Диверсифікація виробництва в сільському господарстві, з огляду на специфіку даної галузі, має свої істотні особливості, що зумовлює необхідність застосування принципово нового підходу до визначення її напрямів (форм) і видів. Виробнича диверсифікація – це урізноманітнення на підприємстві видів виробництв, що забезпечують одержання різної продукції і/або розширення її асортименту. Фінансова диверсифікація – це урізноманітнення фінансової діяльності, яка досягається через здійснення підприємством різних видів

коротко- і довгострокових фінансових вкладень. Маркетингова диверсифікація пов'язана із створенням підприємством власної торговельної мережі, розширенням каналів збуту продукції, задіянням більшої кількості маркетингових важелів просування товару на ринок, організацією післяпродажного обслуговування реалізованих товарів.

В сільськогосподарських підприємствах існує безліч шляхів для диверсифікованого виробництва. Проте, можна виділити три основні напрями здійснення диверсифікації – переробку сільськогосподарської продукції в підприємстві, розширення структури виробництва та розширення сфери послуг. Перший рівень диверсифікації характеризується налагодженням переробки сільськогосподарської продукції та виробництвом борошна, круп, м'ясо-молочних виробів, консервованих овочів, фруктів, соків, збір лікарських рослин, тари, пакувальних матеріалів. Ще одним напрямом диверсифікації аграрного виробництва є розширення його структури. Біологічна природа аграрного виробництва передбачає досягнення максимізації прибутку тільки при гармонійному поєднанні різних культур, на основі науково розроблених сівозмін, які сприятимуть максимальній забезпеченості культури поживними речовинами. Третім напрямом диверсифікації аграрного виробництва є розширення сфери послуг, які надаються сільськогосподарським підприємством. Основними напрямками підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства за рахунок надання послуг є: надання техніки в оренду іншим господарствам після закінчення збору урожаю на власних ділянках; надання послуг населенню з машинного обробітку земельних ділянок; внесення добрив; транспортні послуги та ін. Взагалі, чим більше напрямів діяльності в сільськогосподарському підприємстві, тим вищий рівень диверсифікації, а отже і менша можливість збитків в цілому від виробництва і, відповідно, менший ризик комерційної діяльності.

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / Малік М. Й., Лузан Ю. Я. // Економіка АПК. – 2010. – №3. – С. 3 – 8.
3. Міхаліна І. Г. Диверсифікація агровиробництва – необхідна складова управління ризиками / Міхаліна І. Г. // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: Київ. – 2006. – №3. – С. 24 – 28.
4. Притула Н. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку АПК / Притула Н. // Держава та регіони. – 2009. – №3. – С. 157-163.
5. Шепіцен А. О. Стратегія диверсифікації як основа формування конкурентоспроможності аграрної продукції / Шепіцен А. О. // Вісник